
СЛОБОДИСЬКА О.А.,
кандидат історичних наук,
доцент, кафедра психології,
соціології та права,
Вінницький торговельно-
економічний інститут КНТЕУ,
м. Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАОЧНОСТІ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІСТОРИКО- ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

У статті подано основи використання засобів наочності при викладанні історико-правових дисциплін. Дається характеристика таким засобам як: речові та художні пам'ятки, графічна наочність тощо. Визначено, що систематичне використання засобів наочності позитивно впливає на формування у студентів умінь самостійно працювати з історичними джерелами, сприяє вдосконаленню професійних компетентностей.

Ключові слова: історико-правові компетенції, засоби наочності, якість освіти, історико-правові дисципліни.

The article focuses on fundamentals of visualization means application for historic and law disciplines teaching. It characterizes such means as material and artistic artefacts, graphic visibility and the like. The application methods of the mentioned means in the process of delivering lectures, conducting practical classes, and self-studying are described. Special attention is paid to age features of information perception in youthful age and the necessity to stimulate the intellectual activity, to identify causal relationships between historic objects and events, to formulate correct conclusions and generalizations. The work underlines the possibility to put essential accents in the presentation arranging basic and additional elements of charts and tables, coloring concepts and terms, using different types, prints or colored text filling. The article determines that systematic usage of visualization means positively affects the process of formation the students' ability to work with historic documents individually, develops skills of educational material structuring, analyzing, systematization, generalization, helps to improve professional competences.

Key words: *historic and law competences, visualization means, quality of education, historic and law disciplines.*

В статье представлены основы использования средств наглядности при преподавании историко-правовых дисциплин. Определено, что систематическое использование средств наглядности положительно влияет на формирование у студентов умений самостоятельно работать с историческими источниками, способствует совершенствованию профессиональных компетенций.

Ключевые слова: *историко-правовые компетенции, средства наглядности, качество образования, историко-правовые дисциплины.*

Постановка проблеми. Одним із основних завдань сучасної освітньої політики є забезпечення якості освіти, адекватної темпам розвитку суспільства. Якісна правова освіта, як складова суспільно-економічної діяльності, лежить в основі розвитку будь-якої країни.. Як в освіті загалом, так і у викладанні дисциплін правничого циклу, відбувається еволюція, суть якої полягає в переході від знаннево-орієнтованого підходу до особистісно-орієнтованого. Тому використання наочності суттєво допомагає індивідуалізувати навчання та розкриває нові можливості до самостійного отримання знань студентами.

Аналіз сучасних досліджень. У дослідженнях О.О.Певцової, О.І.Пометун, Г.О.Фреймана, А.Т.Степанищева та інших проаналізовані загальні принципи використання засобів наочності при викладанні історії, розроблена методика роботи з ними, що спрямована на підвищення ефективності навчального процесу [7, 8, 9]. Використання електронних презентацій як важливого елементу підвищення якості освіти у своїх роботах досліджували Десятов Д.Л., Ляшенко Б.Н., Чорней

Н.Б., Нетьосов С.І. тощо, які проаналізували функціональні можливості ІКТ, розробили вимоги до підготовки і використання презентацій на уроках правознавства [4, 5]. Методичні засади використання писемних історичних джерел досліджувала Ковбасюк Т.Л. [3]. Однак, використанню засобів наочності при викладанні історико-правових дисциплін у вищій школі не приділено належної уваги у працях вчених.

Метою статті є аналіз використання засобів наочності при викладанні історико-правових дисциплін.

Виклад основного змісту. Фундаментальне значення у підготовці фахівця-правника має система знань історико-теоретичного спрямування, складові якої забезпечують наукове підґрунтя, методологічну базу для вивчення галузевих та міжгалузевих напрямів юриспруденції.

Саме за допомогою дисциплін «Історія держави і права України» та «Історія держави і права зарубіжних країн» - у студентів-правників формується, як зазначає А.В. Грубінко [2], низка професійних компетенцій, серед яких:

- розуміти причини та механізми виникнення, формування

та розвитку, умов забезпечення стійкості державно-правових систем в різних соціально-економічних, політичних, соціо- та етнокультурних середовищах;

- розуміти суть правотворення і правозастосування в конкретних державно-правових умовах співвідносно до характеру історичного процесу;
- уміти застосовувати критерії оцінки відповідності державно-правових систем характеру соціально-економічного, політичного, релігійного стану суспільства на певному етапі розвитку цивілізації;
- самостійно робити висновки щодо ефективності, можливості практичного використання державно-правових систем в цілому або окремих елементів їх структурно-функціональної організації в сучасному державно- та правотворенні;
- застосовувати співвідносно до потреб державно- та правотворчої практики загальноцивілізаційний та історико-правовий досвід, критично аналізувати його та пропонувати соціальнозначимі зміни до нього;
- тощо.

Ця система компетенцій, яка є кінцевим результатом якісної освіти, формується в навчальному процесі, який має враховувати вікові особливості студентів 1-2 курсу (саме в цей час вивчаються історико-правові дисципліни), щодо засвоєння програмного матеріалу. В юнацькому віці (16-18 років) продовжують розвиватися усі когнітивні, афективні і особистісні процеси, з'являється абстрактне мислення. Відомо, що мислення дорослої людини – це сплав чуттєвого (наочно-образного) і теоретичного (логічного) мислення.

На основі безпосереднього сприйняття предметів чи за допомогою зображень (наочності) у процесі навчання у студентів формуються образні уявлення і поняття про історико-правові процеси. Принцип наочності сформулював і обґрунтував в XVII ст. Я. Коменський: «...усе, що тільки можна уявляти для сприйняття почуттями, а саме: видиме - для сприйняття зором, те, що почуте, - слухом, запахи - нюхом, те, що смакує, - смаком, доступне дотику - шляхом дотику. Якщо які-небудь предмети відразу можна сприйняти декількома почуттями, нехай вони відразу охоплюються декількома почуттями»

Як зазначає О.Пометун [8], наочність – це один із принципів навчання, заснований на показі конкретних предметів, процесів, явищ. Під засобами навчання розуміють предмети, прилади чи їх сукупність, яка необхідна для здійснення чого-небудь. Таким чином, під засобами наочності в широкому сенсі є все те, що можна сприймати за допомогою зору, слуху, інших органів чуття.

При викладанні історико-правових дисциплін нами використовуються наступні наочні засоби: 1) справжні речові пам'ятки минулого (першоджерела); 2) образотворчі засоби (картини, карикатури); 3) умовно-графічні засоби (історичні карти, схеми, графіки і діаграми).

Уявити викладання історико-правових дисциплін без використання речових пам'яток минулого, а саме, писемних джерел взагалі неможливо. Історичний документ є основою для того, щоб розвивати вміння критично аналізувати текст, формувати вміння встановлювати і розуміти хронологічні межі існування державно-правових систем, застосовувати сучасні методи ретроспективного аналізу до вище-

зазначених систем, стану їх розвитку, тощо. Ми використовуємо наступні форми роботи з писемними джерелами. Найпростіша - для підтвердження окремих висновків, положень використовуємо цитати з певного документа; в іншому випадку - в самостійній роботі студента - пропонуємо детально ознайомитись з текстом першоджерела, виконати глибокий аналіз, конспектування, формулювання самостійних висновків. (Наприклад, використовуючи текст документу «*Nebeas corpus act*» визначте основні права і свободи, які були закріплені англійським парламентом у 70-80 рр. XIX ст. чи з'ясуйте історичні причини, що обумовили саме закріплення цих прав та свобод [1]). Такий підхід продуктивніший, він спонукає студентів до творчої розумової діяльності. Під час самостійної роботи відбувається не лише пізнання історичного змісту, а одночасно і його аналіз, оцінка і, звичайно, засвоєння.

Що стосується використання образотворчих засобів, то при читанні лекцій нами використовуються різні види картини та карикатур. Так при вивченні тем, які стосуються перебігу світових воєн, перерозподілу сфер впливів, сучасних процесів державотворення нами використовувались політичні карикатури, фотожаби (різновид фотомонтажу). Цінність карикатур полягає в тому, що вони відображають настрої людей певного часу, певні стереотипи. При їх використанні нами враховувався той аспект, що художник-карикатурист виходить з того, що його глядачі повністю знайомі з проблематикою, якій присвячена його робота, однак, сучасним студентам всі метафори і багатозначність можуть бути незрозумілі, тому карикатура як джерело часто вимагає додаткового пояснення. Разом з тим, це стимулює студентів до більш глибоко аналізу теми, до детального

ознайомлення з певним історичним періодом, до розвитку дослідницької та просвітницької діяльності у сфері історико-правових знань через інтерпретацію карикатури, пошук символів.

І найбільш широкою та використаною групою засобів наочності є, звичайно, умовно-графічні засоби - це історичні карти, схеми, графіки і діаграми, які реалізуються як у друкованому варіанті (збірники тестів, методичні рекомендації до самостійної роботи студентів, опорні конспекти лекцій тощо), так і в електронному варіанті (електронні презентації та елементи дистанційних курсів).

Наявність графічної наочності на паперових носіях (у вигляді не до кінця заповнених таблиць і схем) і в електронному варіанті створює сприятливі умови для організації самостійної роботи студентів з історико-правових дисциплін. Елементи організації дистанційного навчання в середовищі MOODLE, які пропонуються для організації самостійної роботи, ефективно використовуються у роботі зі студентами, які мають пропущені заняття.

До графічної наочності ставиться низка вимог: відповідність наочного засобу змісту досліджуваного матеріалу; неперевантаженість об'єктами для запам'ятовування; чіткість зображення; широка гама кольорів зображення і т. п.

Кожний з засобів графічної наочності має свої сильні сторони, так історичні карти відтворюють просторово-часові конструкти, використовуючи абстрактну мову символів; схеми відображають суттєві ознаки, зв'язки і відносини історико-правових явищ. Вони використовуються для наочного порівняння явищ, що вивчаються, показу тенденцій їхнього розвитку, а також для узагальнення і систематизації знань, (наприклад ієрархічна схема

«Судові установи Російської імперії у першій половині XIX ст.»[6], логічна схема «Утворення східної деспотії у Єгипті» [1]); таблиці містять перелік цифрових даних або інших відомостей, розташованих у визначеному порядку по графах. Так, хронологічні таблиці групують факти на основі часових відносин між ними, відбивають послідовність подій; синхроністичні таблиці відбивають «горизонтальні» часові зв'язки між подіями і явищами, тобто фіксують події, що відбувались у різних місцях в один і той самий час; тематична таблиця містить однорідні факти, наприклад війни чи повстання; порівняльні таблиці, виокремлюючи суттєві порівняльні ознаки історичних явищ, аналогічні чи протилежні, сприяють виявленню відносин подібності і відмінності між ними, наприклад між суспільними верствами, формами державного устрою. Варіантами таблиць є діаграми, що показують кількісні відносини між окремими явищами чи етапами розвитку одного явища.

При складанні електронних презентацій нами враховувались наступні рекомендації: інформацію, що входить до навчального матеріалу, потрібно подавати невеликими логічно завершеними блоками-слайдами; обов'язкове врахування вікових особливостей і рівня підготовки глядачів;

яскраві малюнки не повинні суперечити реальним фактам; реалізація індивідуального підходу до студента, врахування індивідуальних можливостей сприйняття пропонованого навчального матеріалу; врахування особливості сприйняття інформації з екрана (зводимо текстову інформацію до мінімуму, замінюючи її схемами, діаграмами, рисунками, тощо); включення (без шкоди науковому змісту) у презентацію гумористичних, цікавих сюжетів, які створюють позитивний емоційний настрій, що сприяє засвоєнню матеріалу і більш міцному запам'ятовуванню; враховуємо роль кольорових сполучень і дотримання стилю в оформленні слайдів.

Висновок. Систематичне використання засобів наочності та врахування вікових особливостей студентів, дозволяє оптимізувати навчальний процес у вищому навчальному закладі, сформувати позитивну мотивацію до навчальної діяльності студентів та професійні компетентності.

У цілому, проблеми використання засобів наочності при викладанні історико-правових дисциплін для студентів-правників на сучасному етапі розвитку вищої освіти набувають особливого значення та потребують подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-ге вид. перероб. й доп. : навч. посібник. / Бостан Л. М., Бостан С. К. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 730 с.
2. Грубінко А.В. Формування історико-правових компетенцій у майбутнього правника. / Грубінко А.В. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: серія Філософія, Політологія. – 2010. - № 94/96 – С.51-54.
3. Ковбасюк Т.Л. Методичні засади використання писемних історичних джерел у навчальній історії України: автореф. дис.. канд. пед. наук: 13.00.02 / Т.Л. Ковбасюк ; АПН України, Ін-т педагогіки . – К., 2010. – 20 с.

4. Ляшенко Б.Н. Електронні презентації MICROSOFT POWER POINT у навчальному процесі /Ляшенко Б.Н., Чорней Н.Б. - Режим доступу - <http://eprints.zu.edu.ua/931/1/05lbmunp.pdf>
5. Нетьосов С.І. Графічна наочність на уроках правознавства з використанням інформаційно-комунікаційних технологій / Нетьосов С.І. // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2012.- №1 (27). - Режим доступу до журналу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>
6. Орленко В.І. Історія держави і права України: навч. посіб. / В.І.Орленко, В.В. Орленко. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. -488 с.
7. Певцова Е.А. Теория и методика обучения праву: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Е.А. Певцова. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - 400 с.
8. Пометун О.І. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О.Фрейман. - К.: Генеза, 2006. - 328 с.
9. Степанищев А.Т. Методика преподавания и изучения истории: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений: В 2 ч. / Степанищев А.Т. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. - Ч. 1. - 304 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bostan L. M. Istoriya derzhavy i prava zarubizhnykh krain. 2-he vyd. pererob. i dop. : navch.posibnyk. / Bostan L. M., Bostan S. K. - K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2008 - 730 s.
2. Hrubinko A.V. Formuvannia istoriko-pravovykh kompetentsiy u maibutnoho pravnyka. / Hrubinko A.V. // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: seriya Filosofiya, Politolohiya. - 2010. - № 94/96 - S.51-54.
3. Kovbasiuk T.L. Metodychni zasady vykorystannia pysemnykh istorychnykh dzherel u navchalnyi istoriyi Ukrainy: avtoref. dys. . kand. ped. nauk : 13.00.02 / T. L. Kovbasiuk ; APN Ukrainy, In-t pedahohiky . - K., 2010. - 20 s.
4. Liashenko B.N. Elektronni prezentatsiyi MICROSOFT POWER POINT u navchalnomu protsesi /Liashenko B.N., Chornei N.B. - Rezhym dostupu - <http://eprints.zu.edu.ua/931/1/05lbmunp.pdf>
5. Netiosov S.I. Hrafichna naochnist na urokakh pravoznavstva z vykorystanniam informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy / Netiosov S.I. // Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannia. - 2012.- №1 (27). - Rezhym dostupu do zhurnalu: <http://www.journal.iitta.gov.ua>
6. Orlenko V.I. Istoriya derzhavy i prava Ukrainy: navch. posib. / V.I.Orlenko, V.V. Orlenko. - K.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2012. -488 s.
7. Pevtsova E. A. Teoriya y metodika obucheniya pravu : ucheb. dlia stud. vyssh. ucheb. zavedeniy / E. A. Pevtsova. - M.: Humanit. izd. tsentr VLADOS, 2003. - 400 s.
8. Pometun O.I. Metodyka navchannia istoriyi v shkoli / O.I. Pometun, H.O.Freiman. - K.: Heneza, 2006. - 328 s.
9. Stepanyshchev A.T. Metodika prepodavaniya i izucheniya istoriyi: ucheb. posobiye dlia stud. vyssh. ucheb. zavedeniy: V 2 ch. / Stepanyshchev A.T. - M.: Humanit. izd. tsentr VLADOS, 2002. - Ch. 1. - 304 s.